

13. Mržnja prema Drugima – analiza slučaja Parade ponosa u Beogradu 2022. godine

SMILJANA MILINKOV*, MAJA SEDLAREVIĆ**

PRETHODNO ZNANSTVENO PRIOPĆENJE

UDK 342.727.01-055.3

SAŽETAK Osnovna ideja rada je da se, kroz razmatranje teorijskog okvira Drugosti, osvrnemo na psihologiju mržnje koja doprinosi verbalnom, ali i fizičkom ispoljavanju i širenju agresije i nasilja prema drugačijem. Neminovno, to dovodi do ograničenja prava i sloboda osetljivih društvenih grupa. U radu se problematizuje pojam Drugi, Druga, Drugo, Drugačiji i Drugost, koji označavaju jednu istu pojavu – stavljanje određene osobe ili društveno marginalizovane grupe u podređen i/ili diskriminisan položaj. Predmet razmatranja je mržnja prema LGBTQ osobama, koje su pored žena i izbeglica i/ili migranata, najčešće izložene diskriminaciji i nasilju. Fokus rada je na dekonstrukciji pojma identiteta kao datosti i pokazivanju njegove višeslojnosti, promenljivosti, raznovrsnosti i hibridnosti kao rezultata društvenih i životnih okolnosti, jer upravo zbog nerazumevanja ili nepriznavanja prava na različitost dolazi do diskriminacije, homofobije i ksenofobije i drugih oblika ugrožavanja ljudskih prava. Pojedinci ili osetljive grupe izloženi su nasilju zbog nekog od svojih identiteta ili zato što nasilnicima taj identitet predstavlja problem. U savremeno digitalno doba sve je teže napraviti jasnu distinkciju između medijskog i sadržaja publikovanog na društvenim mrežama pošto vrlo često dolazi do međusobnog preplitanja. Stoga, kao ilustracija dominantnog javnog diskursa u vezi sa organizovanjem evropske Parade ponosa u Beogradu u ovom radu analizirani su primeri medijskog izveštavanja, ali i komentara na društvenim mrežama.

KLJUČNE RIJEČI drugost, ljudska prava, LGBTQ osobe, mržnja, solidarnost

1. UVOD

Polazeći od postulata da „niko nije slobodan dok svi nismo slobodni“, u ovom radu bavimo se prevashodno uticajem javnog diskursa, medijskih objava i izjava

* **Dr. sc. Smiljana Milinkov**, izvanredna profesorica Odsjeka za medijske studije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Novom Sadu, e-mail: smilinkova@gmail.com

** **Mr. sc. Maja Sedlarević**, doktorandica, Interdisciplinarne doktorske studije u području društveno-humanističkih znanosti, Filozofski fakultet Sveučilišta u Novom Sadu, e-mail: majasedlarevic77@gmail.com

pripadnika političke i društvene elite, na ophođenje većine prema ugroženim, manjinskim grupama. Ideja je bila da se fokusiramo na položaj žena i izbeglica/migranata, ali, s obzirom na to da je, u momentu pisanja, aktuelna postala najava zabrane održavanja Evroprajda u Beogradu (održanog 17. 9. 2022. godine), u ovom radu, kao studiju slučaja, analiziraćemo objave o položaju LGBTQ populacije i stavovima o održavanju Evroprajda.

Kroz primere koje ćemo navesti u radu, analiziraćemo pojam Drugi, Druga, Drugo, Drugačiji i Drugost, koji označavaju pojavu stavljanja određene osobe ili društveno marginalizovane grupe u podređen i/ili diskriminisan položaj.

Dekonstruišući pojam identiteta kao datosti i pokazujući njegovu višeslojnost, promenljivost, raznovrsnost i hibridnost kao rezultata društvenih okolnosti i aktuelnog trenutka, naglasićemo suštinsku ulogu medija u percepciji svih ovih pojava. Zadatak medija, i njegova prevashodna uloga, jeste afirmacija određenih vrednosti, kreiranje poruka koje utiču i oblikuju mišljenje i stavove (ali i ponašanje) javnog mnjenja, stoga je od najveće važnosti kakve (i koje) identitete promovišu, kada mediji na određeni način predstavljaju određenu osobu i/ili grupu, takva slika postaje norma.

Kroz teorijski okvir Drugosti, osvrnućemo se na psihologiju mržnje (i dobrote), ali i problem govornog i/ili pisanog čina koji doprinosi širenju mržnje i nasilja prema drugačijem. Analizirajući medijski diskurs, uočile smo da su diskriminaciji i mržnji dodatno izložene posebno osetljive grupe, poput žena, izbeglica, pripadnika određenim nacionalnih i etničkih zajednica, kao i osobe drugačije seksualne orijentacije.

Mržnja koja se širi prema određenim manjinskim grupama verovatno se može objasniti strahom od Drugog i Drugačijeg, kao i činjenicom da je za sve probleme, nezgode i izazove najlakše optužiti manjinke – bilo strance, bilo homoseksualce, bilo žene. U mnogome, učvršćivanju predrasuda prema nepoznatom doprinosi poplava lažnih informacija, a neke od onih koje su postale gotovo svakodnevna pojava jesu da *migranti dobijaju srpske kuće i otimaju Srпкиnje*¹, kao i da preti

¹ <https://direktno.rs/vesti/drustvo-i-ekonomija/257989/poslanica-sns-bi-da-srpske-kuce-naseli-migrantima-video.html> [pristup: 14. studenoga 2022.].

MRŽNJA PREMA DRUGIMA – ANALIZA SLUČAJA PARADE PONOSA U BEOGRADU 2022. GODINE opasnost *islamizacije Srbije*² ili da su *pederi i lezbejke krivi za loš natalitet u Srbiji*³ ili da *Zapad planira da u Beogradu iscenira sukobe dovodeći više desetina hiljada homoseksualaca iz Evrope i sveta, jer je cilj da se napravi nova kvizlinška Vlada Republike Srbije koja bi ušla u NATO, priznala nezavisnost Kosova i uvela sankcije Rusiji*⁴.

Države istočne Evrope su u zaostatku u odnosu na osnovna ostvarena prava građanki i građana LGBTQ zajednice, paralelno sa nasilnim odbacivanjem različitih izbeglica i migrantskih zajednica, kao i transrodnih osoba, koji su globalno tretirani kao izgnanice i izgnanici. Kako piše Gržinić⁵, u Evropi, parade ponosa su posebno bile važne nakon pada Berlinskog zida i perioda tranzicije socijalizma u post-socijalizam u kontekstu otvaranja agende ljudskih prava i otvaranja pitanja vidljivosti u vezi sa rasom, polom, klasom. Uporedo sa tim, dolazi i do formiranja problematičnih identiteta kao što su homonacionalni, koji idu u korak s intenziviranjem globalnih, kapitalističkih postupaka i medijske, javne i političke diskriminacije. „U vreme sadašnjeg neoliberalizma koji je bez izuzetka krut i pod nadležnošću heteroseksualnosti, patrijarhata i šovinizma, sve se to intenziviralo u smislu nasilja, vidljivosti jednih i nevidljivosti drugih“.

Upravo u Republici Srbiji svedočimo diskutabilnosti dostupnosti i ostvarenja postignutog stepena zaštite i unapređenja ljudskih prava i to u slučaju položaja LGBTQ zajednice, kojoj stečena prava vrlo lako „iskliznu“ i, na primer, ranije dogovoreno i zakazano okupljanje jednom odlukom može biti zabranjeno. Nema garancija za poštovanje Ustava i zakona kada su ljudska prava u pitanju.

<https://www.youtube.com/watch?v=oojwcuRvWVQ> [pristup: 14. studenoga 2022.].

² <https://www.koreni.rs/islamizacija-srbije-odmacivanje-stranaca/> [pristup: 14. studenoga 2022.].

³ <https://www.telegraf.rs/vesti/1157574-pitamo-i-vas-zasto-srbi-mrze-pedere-foto/komentari/podrzani>. [pristup: 14. studenoga 2022.].

⁴ <https://naslovi.net/2022-09-01/nova/boskova-teorija-stizu-homoseksualci-da-priznaju-kosovo-i-uvеду-sankcije-putinu/31433787> [pristup: 1. rujna 2022.].

⁵ Gržinić, M., Predgovor, u Kesić, S. (ur.), *Tako se kalio kvir...:u savremenoj istočnoevropskoj umetnosti i kulturi*. Mediterran publishing, Novi Sad, 2020., str. 14-15.

2. POŠTOVANJE LJUDSKIH PRAVA – UZAJAMNA POVEZANOST I ODGOVORNOST

„Jedino poznato o ljudskoj prirodi je da se ona menja. Promena je jedina osobina koja joj se može pripisati“, pisao je Oskar Vajld⁶ krajem 19. veka konstatujući da režimi koji se oslanjaju na nepromenljivost ljudske prirode propadaju.

I Viks⁷ (Weeks) krajem 80-ih 20. veka, promišljajući o društvenoj konstrukciji, piše da identitet nije urođen, unapred dat, niti prirodan, te da se do njega stiže „streljenima, nadmetanjima, kompromisima i podvizima, često kroz borbe potčinjenih s dominantnima“.

Problematizovanjem pojma identiteta, kao i toga šta sve on sadrži i koje sve identitete poseduje jedna osoba, lakše ćemo objasniti strah od nepoznatog i širenje neistina o osobama koje identitetski ne spadaju u skupine koju čini većina. Razrađujući odnos jezika i raznih oblika identiteta, Bugarski navodi da u naukama o čoveku pod identitetom (lat. *identitas*, od *idem* 'isto') „obično se podrazumeva skup i kontinuitet suštinskih svojstava kojima se neka ljudska grupa ili jedinka definišu naspram drugih, obezbeđujući tako svoju 'samoistovetnost'. To je, dakle, osećanje pripadnosti datom kolektivu (mi), odnosno svest o sopstvenoj ličnosti (ja).“⁸

Prema Milinkov i Sedlarević⁹, identitet svake osobe složen je i niko nema samo jedan, niti su identiteti trajne kategorije. Svaka odlika identiteta može biti (i jeste) promenljiva i zavisi najčešće od socijalnih karakteristika i ambijenta u kome živi jedna osoba. Svaki pojedinac ili pojedinaka pripadaju različitim društvenim grupama, skupa sa drugim ljudima koji i sami u sebi nose svoje višestruke identitete. Identiteti dvaju osoba mogu se podudarati samo u jednoj ili u više karakteristika, a kada govorimo o različitim identitetima koji sa jedne strane mogu

⁶ Vajld, O., *Duša čovekova u socijalizmu*. Karpos, Loznica, 2009., str. 52.

⁷ Viks, Dž., *Protiv prirode: ogledi o društvenom konstruisanju identiteta*. Karpos, Loznica, 2015., str. 20.

⁸ Bugarski, R., *Jezik i kultura*, Biblioteka XX vek i Knjižara Krug, Beograd, 2005., str: 67.

⁹ Milinkov, S; Sedlarević, M.; *Mržnja prema Drugima: solidarnost s Drugima*, Filozofski fakultet, Novi Sad, 2021.

biti promenljivi, a sa druge kao svojstvo više osoba od njih činiti društvenu grupu, možemo govoriti o, na primer, etničkom, nacionalnom, kulturnom, konfesionalnom, socijalnom, regionalnom i drugim vrstama ili podvrstama identiteta – od polnog, seksualnog i uzrasnog do profesionalnog i političkog.

Veoma je važno napomenuti i to da to što je jednoj osobi značajno da ističe jedan svoj poseban identitet (na primer, etnički) ne znači da to važi za svakog, te na primer drugoj osobi može da bude najvažnije da istakne kom polu/rodu pripada, koje je profesije, gde joj je zavičaj, koji joj je maternji jezik ili koja su joj politička, verska uverenja, odnosno seksualna orijentacija. U naučnom smislu je nedopustivo kompleksnost identiteta svesti na samo jednu ili na nekoliko karakteristika i veoma često ovakav pristup za cilj ima čistu manipulaciju.

Upravo kao plod procesa definisanja i samodefinisanja, a ne kao rezultat seksološkog ili medicinskog etiketiranja i istorijskog narativa, Viks¹⁰ pojašnjava savremene lezbejske i gej identitete, naglašavajući važnost kolektivne aktivnosti i samoostvarivanja. Kako dalje navodi, *zajednica* je ono što predstavlja uzajamnu povezanost i odgovornost. „Vrednosti humanizma, kolektivnog pregnuća i individualne slobode ne zavise od navodnog 'prirodnog muškarca' ili 'žene', nego od politike i etike koje za sebe oblikujemo u ovoj istorijskoj sadašnjosti“.

Da bi se izbeglo subjektivno razumevanje i eventualno pogrešno tumačenje i interpretiranje individualnih i kolektivnih prava, po završetku Drugog svetskog rata i razornog iskustva fašizma i nacizma, savremeno društvo je pribeglo procesu normiranja radi zaštite ljudskih prava i odgovornosti. Najbolji primeri za jasno definisanje ljudskih prava i obaveza koje je društvo preuzelo u svrhu njihove zaštite jesu Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, usvojena 1948. godine, i Evropska konvencija o ljudskim pravima iz 1950. godine.

Sloboda govora, kao uostalom i generalno ljudska prava, nije bezuslovna, već je jasno ograničena i doseže do one tačke dok se ne narušava pravo ili život druge osobe. Stiče se utisak da se u prostranstvo interneta doživljava kao otvorenost da se

¹⁰ Viks, Dž., *Protiv prirode: ogledi o društvenom konstruisanju identiteta*. Karpos, Loznica, 2015., str. 21-22.

govori ili radi šta god, pa i da se neko mrzi samo zato jer je drugačiji. Dodatni faktor koji doprinosi širenju kiber mržnje (*cyberhate*) jeste taj osećaj anonimnosti, što je samo iluzija, jer je često lakše pronaći nekog ko je komentarisao na internetu nego nekog ko je ispisao grafit mržnje na zgradi. Ovo se može navesti samo u potencijalu, jer u našem društvu se daleko ređe reaguje i sankcioniše onlajn nasilje, jer je ono, nažalost, sastavni deo populistike retorike i dominantnog političkog diskursa.

Kako navode Milinkov i Sedlarević¹¹, ljudska prava, posebno ženska i prava LGBTQ osoba, ne samo da se svakodnevno ugrožavaju, nego se i njihovo ugrožavanje i promovira, naročito u javnom govoru i medijskim objavama. Postalo je društveno prihvatljivo (ponekad se čini i poželjno) promovirati mizoginiju, svaku vrstu seksizma, homofobije i vulgarnosti kada se govori o ženama u javnoj sferi. Žene kao Drugost predstavljene su uvek kao bića nižeg reda na kojima se, najčešće bez sankcija, može verbalno, ali i drugačije, izživljavati. Idenična situacija je i kada je reč o LGBTQ pojedincima i grupama.

U ovom radu, termini Drugi, Drugo, Drugačiji i Drugost označavaju jednu istu pojavu – stavljanje određene osobe ili društvene (marginalizovane) grupe u podređen i/ili diskriminisan položaj.

Za shvatanje problema i specifičnosti pozicije Drugosti, ključno je uspostavljanje komunikacije. Pojava otpora i straha prema nepoznatom i drugačijem razumljiva je, ali i sputavajuća, ukoliko se ne radi na prevazilaženju istog.

3. POJMOVI DRUGOSTI I MRŽNJE

Drugost – suštinska ideja koju je razvila Simon de Bovoar (Simone de Beauvoir) u knjizi *Drugi pol* (1949), u kojoj objašnjava kako je u patrijarhalnoj kulturi žena predstavljena kao negativitet, nesuštinsko odstupanje, nenormalnost u odnosu na muškarca. Kategorija Drugog, smatra de Bovoar, isto je tako urođena kao i sama svest – Drugost je osnovna kategorija ljudske misli. Nijedna zajednica se ne definiše kao Jedno bez neposrednog postavljanja prema sebi Drugog.¹²

¹¹ Milinkov; Sedlarević, *op. cit.* (bilj. 9).

¹² *Ibid.*

Sama egzistencija, prema Hani Arent (Hannah Arendt), nije suštinski nikada izolovana, jer ona jeste samo u komunikaciji i u znanju o drugim egzistencijama. Arent pojašnjava da egzistencija nije forma bivstvovanja, nego forma ljudske slobode. „Pri tom, reč egzistencija izražava to da stvarnost za čoveka postoji samo ako se on kreće u toj svojoj sopstvenoj slobodi koja počiva na spontanosti i ako je u komunikaciji usmeren na slobodu drugih“.¹³

Prema pojedinim teoretičarima¹⁴, svaki subjekt konstruisan je putem isključenja što je od ključne važnosti za promišljanje odnosa između psihičkog i društvenog, vrlo često je to isključenje politički upadljivo, a posledica dominacije moći su traumatske pojave. Kesić¹⁵ pojašnjava kako oblikovanje subjekta omogućava njegovo potčinjavanje a isključenje predstavlja način na koji deluju istorijski promenljive društvene zabrane. Potčinjeni *drugi* (homoseksualci, neevropeidne rase), ne samo što je isključen / potisnut, već se i sama hegemonistička politika uvek oslanja na vlastiti odbačeni pojedinačni sadržaj – vršenje moći koje sebe ozakonjuje kao zakonito, snošljivo, kršćansko...oslanja se na niz javno odbačenih opscenih rituala nasilnog ponižavanja potčinjenih.¹⁶

Ukazujući na prirodu i granice onog što ljudska bića duguju jedna drugima, Vejl¹⁷ se distancira od ontološke i usmerava ka filozofiji baziranoj na etici i pojmu Dobra. Međutim, češće i više svedočimo pojavi Mržnje.

Mržnja se može definisati kao najrazorniji osećaj, emocionalni stav, sindrom, generalizovana ljutnja ili poriv za obezvređivanjem drugih.¹⁸ Premda se radi o vrlo specifičnom stanju, istraživanja mržnje su u psihologiji retka, a razlozi su, kako pojašnjavaju u Zagrebačkom psihološkom društvu, metodološki, ali i konceptualni, jer se mržnja ne smatra uobičajenom emocijom. Međutim, dodaje

¹³ Arent, H., *Šta je filozofija egzistencije?* Beograd: Dosije studio, Beograd, 2013, str.33

¹⁴ Butler, J.; Laclau, E.; Žižek, S.; *Kontingencija, hegemonija, univerzalnost: savremena rasprave na ljevici*, Jesenski i Turk, Zagreb, 2007.

¹⁵ Kesić, *op. cit.* (bilj. 5), str. 23

¹⁶ *Ibid.*, str. 28

¹⁷ Vejl, S.; *O ukidanju političkih partija*. Službeni glasnik, Beograd, 2018.

¹⁸ Preuzeto sa sajta Zagrebačkog psihološkog društva. <https://zgpd.hr/2020/02/25/zasto-zapravo-mrzimo/> [pristup: 8. travnja 2021.].

se, na promenu odnosa istraživača, utiče pojava kulture mržnje, odnosno porast stepena mržnje u raznim društvima i životima svih ljudi danas, što ostavlja posledice, kako na društvo, ali i emocionalno, psihološko i fizičko zdravlje pojedinca. Mržnja nastaje kada se predmet (objekat) mržnje, a to može biti neki događaj, osoba ili grupa sagleda kao negativna i neugodna, bezobzirna, nemoralna i zla.¹⁹

Problem je dodatno otežan kada je osećaj mržnje ili, još drastičnije i sve prisutnije, kultura mržnje usmerena prema nekoj osobi ili grupi samo zato što se ne nalazi unutar okvira koji se često potpuno neargumentovano postavlja kao merilo normalnosti, kada je mržnja usmerena prema nekom samo zato što je stran, nepoznat, zato što je Drugost.

Jedna od poluga na kojoj počiva moć jeste diskurs, jer proizvodi znanje koje oblikuje percepciju i praksu. Prema Holu, *sistem reprezentcije* ostavlja posledice kako na one koji ga upotrebljavaju, tako i na one koji su mu *potčinjeni*. „Zapad je stvorio mnogo različitih načina govora o sebi i Drugima“.²⁰

U konstrukciji negativne *slike* Drugosti polaznu osnovu predstavljaju predrasude i stereotipi. Ukoliko predrasude počivaju na mišljenju bez prethodnog prosuđivanja, stereotipi se mogu definisati kao šabloni koji daju uvek isti otisak. Prema Gilmanu, stereotipe karakteriše i dualizam, podela na parove suprotnih značenja (*dobro* i *loše*) i na taj način reflektuje društvene i političke ideologije određenog vremena. „Dubinska struktura našeg vlastitog sopstva i sveta počiva na iluzornoj slici sveta podeljenoj na dva tabora *nas* i *njih*. *Oni* su ili dobri ili *loši*“.²¹

A u oblikovanju i definisanju političke stvarnosti, kako navodi Hol²², važna je upravo integrativna, pojašnjavajuća i legitimišuća moć koju imaju mas-mediji, pogotovo u slučaju nepoznatih, problematičnih ili pretećih situacija. Naime, kada mediji uporno predstavljaju pojedine osobe ili grupe na određene načine takva

¹⁹ Vranić, A., *Zašto, zapravo, mrzimo?*, 2020., <https://zgpd.hr/2020/02/25/zasto-zapravo-mrzimo/> [pristup: 8. travnja 2021.].

²⁰ Hol, S., *Mediji i moć*, Karpos, Loznica, 2013., str. 71.

²¹ Gilman, 1985., u: Hol, S., *Zapad i ostatak sveta: diskurs i moć*, Karpos, Loznica, 2018., str. 57.

²² Hol, S., *Mediji i moć*, Karpos, Loznica, 2013., str. 65.

MRŽNJA PREMA DRUGIMA – ANALIZA SLUČAJA PARADE PONOSA U BEOGRADU 2022. GODINE
medijska slika postaje prihvaćena kao norma. Medijski sadržaji koji podstiču stereotipe, ignorisanje, isključivanje, predrasude, nekritičko mišljenje ili šire mržnju dovode do ozbiljne neravnopravnosti u društvu. U savremeno digitalno doba sve je teže napraviti jasnu distinkciju između sadržaja u tradicionalnim medijima i sadržaja publikovanog na društvenim mrežama, jer vrlo često dolazi do međusobnog preplitanja. Stoga, kao ilustracija dominantnog javnog diskursa u ovom radu analizirani su primeri medijskog izveštavanja, ali i komentara na društvenim mrežama.

4. STUDIJA SLUČAJA – ZABRANA/OTKAZIVANJE/ODGAĐANJE EVROPRAJDA U BEOGRADU

U 21. veku prajdovi predstavljaju najmasovnije i najglasnije javno i redovno godišnje izražavanje podrške ljudskim pravima i ravnopravnosti. Najbitniji aspekt prajda je njegova logika razotkrivanja, koja pretpostavlja da neheteroseksualnost nije samo privatni aspekt individue, već da je reč o potencijalno promenljivom identitetu koji treba da prestane da bude sramotna tajna i postane legitimno priznat način postojanja u svetu.²³

U sredinama gde je pokret za prava kvir populacije jak, prajdovi se organizuju u vidu javnih uličnih povorki i parada u trajanju od nekoliko dana, dok u sredinama u kojima se LGBTQ osobe i dalje tretiraju kao „kriminalci, psihijatrijski slučajevi, ili socijalni devijanti, lica sa nekim sramotnim navikama ili porocima, dešava se, kao što je, na primer, bio slučaj sa beogradskim prajdom iz 2014. godine da zvanične izjave o 'Danu ponosa', date kako od strane političara tako i od kvir aktivistkinja i aktivista, budu oblikovanje istim ambivalentnim diskurzivnim strategijama – oni su hvalili ulogu i značaj države, umesto karnevalske radosti razlika i moći ljubavi, karakterističnih za prajd kao kulturni, društveni i politički događaj“.²⁴

²³ Kesić, *op. cit.* (bilj. 5), str. 65

²⁴ Rosić Ilić, 2015, str. 134, u: Kesić, *op. cit.* (bilj. 5), str. 66

Prema Radoman²⁵, u poređenju sa zapadnim demokratijama, Parada ponosa u Srbiji ima specifičnu istoriju koju su u početku karakterisali: nasilje, zabrana od strane države, nepostojanje kontinuiteta u održavanju, razjedinjenost aktivista i nedostatak jasne politike aktivista.

Ipak, sporadično se pojavljuju informacije o pojedinačnim slučajevima napada i nasilja prema pripadnicima LGBTQ populacije, upadima u njihove klubove, diskriminaciji na osnovu seksualne orijentacije i slično. Nedavno je i gej aktivista Boban Stojanović posvedočio o nizu različitih napada koje je doživljavao tokom godina, a koji su bili razlog zašto je odlučio da sa partnerom napusti Srbiju.

„22. avgusta 2016. godine, napala su me dvojica meni nepoznatih mladića u Ulici carice Milice na Zelenom vencu. Vraćao sam se u iznajmljeni stan u koji smo se preselili nakon što su članovi neonacističke grupe Kombat 18 napali moj stan na Vidikovcu u jesen 2013. Događaj je izgledao ovako: idem ulicom i dvojica mladića se zaustavljaju ispred mene. Zbunjen sam, izgledaju pristojno. Pokušavam da ih zaobiđem, ali jedan pita: Gde bežiš, pederu? Zatim sledi: Znamo ko si! Brate, čemu ta parada i to? Moj odgovor je: Momci, zaista nema potrebe za ovim. Jedan stavlja ruku na moje rame. Znam da to nije dobar znak. Nemam gde. Oni su ispred. Sa leve strane prodavnice, sa leve ulica. Trotoar u Carice Milice je relativno uzak. Dobijam udarac najpre u rame, a potom u glavu, u predelu desnog uha. Podižem glavu i primećujem da oko mene stoji barem osmoro ljudi. Starija žena u plavom kostimu, sede kose skupljene u punđu, skrštenih ruku o kojima visi torbica, stoji i gleda. Naslonjena na vrata prodavnice, dok puši, devojka iz obližnje bakalnice, mladićima koji su me napali dobacuje Ej! i pokazuje na kameru iznad vrata. Zarobljen u krugu posmatrača čekam sledeći udarac. Međutim, odgurnu me, nastave svojim putem govoreći: Peder, ljudi, evo ga peder!“²⁶

Sa druge strane, posle nekoliko godina uspešnog održavanja beogradskog Prajda, bez ijednog incidenta i ugrožavanja bezbednosti učesnika, Beogradu je dodeljena organizacija Evroprajda, manifestacija koja se održava u zemljama koje imaju

²⁵ Radoman, M., Kako prema inkluzivnijem Prajdu? Višestruke diskriminacije i beogradska Parada ponosa. *U Mrežama drugosti: Interseksionalnost i LGBT aktivizam u Srbiji i Hrvatskoj*. Mediteran publishing, Novi Sad, 2019., str.235.

²⁶ <https://pecanik.net/zasto-sam-otiso/> [pristup: 1. rujna 2022.].

MRŽNJA PREMA DRUGIMA – ANALIZA SLUČAJA PARADE PONOSA U BEOGRADU 2022. GODINE
tradiciju organizovanja Prajda. Sve ovo dogovoreno je još 2019. godine, ali je zbog pandemije COVID-19 manifestacija prolongirana i planirana za 17. septembar 2022.

Tada se to nije moglo pretpostaviti, ali, još početkom leta moglo se naslutiti da će održavanje Evroprajda u Beogradu biti pod znakom pitanja. Naime, „baš u toku konkursa za dodelu nacionalnih frekvencija u programu jednog od medija kandidata, inače televizije sa višegodišnjim stažom problematičnog sadržaja, emitovana je emisija 'Posle ručka' (*Happy*, 7. jun 2022. godine) u kojoj je između ostalih vrlo zabrinjavajućih konstatacija, navedeno i da bi organizacija EuroPrajda u septembru u Beogradu mogla da doprinese širenju epidemije majmunskih boginja“.²⁷ Bez obzira na medijski sadržaj koji širi teorije zavere i neproverene informacije, podiže paniku i podstiče homofobiju, nekoliko nedelja kasnije navedena televizija je od strane Saveta Regulatornog tela za elektronske medije (REM) dobila privilegiju da i dalje emituje program na teritoriji Srbije.²⁸

Ispostavilo se da je ovo bio tek početak orkestrirane hajke crkve, države, desničarskih organizacija i ekstremista na pripadnike i pripadnice LGBTQ zajednice i organizatore Evroprajda.

Prvi nagoveštaj organizovanih medijskih objava protiv LGBTQ populacije i organizovanja Evroprajda bili su napisi koji su počeli da se pojavljuju početkom avgusta 2022. godine, a koji su sadržali delove video zapisa za koji se tvrdilo da kruži društvenim mrežama, a u kome visoki velikodostojnik Srpske pravoslavne crkve, vladika banatski Nikanor u besedi javno proziva premijerku Republike Srbije Anu Brnabić (autovanu lezbejku, prim. aut), zbog najave održavanja Evroprajda u Beogradu. On, između ostalog, kako navode mediji, u pomenutoj besedi kaže i sledeće: „Izreći ću kletvu tima, ali ne nad njihovim porodicama i njihovoj deci. Zapravo, oni i nemaju dece, jel tako? Oni ne poznaju svoju decu, oni nisu ni roditelji, šta su oni. Hoćemo li dozvoliti da slušamo onu koja je oskrnavila našu zemlju, kojoj ako ime izgovorim ne mogu božje ime izgovoriti? Onu koja je

²⁷ <https://novinarska-skola.org.rs/sr/za-drustvo-ravnopravnosti-protiv-normalizacije-nasilja/>
[pristup: 1. rujna 2022.].

²⁸ <https://www.slobodnaevropa.org/a/rem-frekvencije-srbija-pink-happy-b92/31965380.html>
[pristup: 15. studenoga 2022.].

dozvolila da njen rođeni brat bude otac njenog sina? Hoćemo li to dozvoliti“, rekao je vladika Nikanor.²⁹

S obzirom na to da su se ovo verbalno nasilje i govor mržnje širili društvenim mrežama neverovatnom brzinom i ubrzo postali viralni, kao direktna posledica reči vladike Nikanora, desilo se i fizičko nasilje u gradskom prevozu u Beogradu kada je momak napadnut samo zato što je napadačima delovao kao pripadnik LGBTQ zajednice, o čemu je izvestila organizacija Da se zna.³⁰

Još 19. avgusta, nekoliko dana pre nego je to zvanično učinio predsednik Republike Srbije Aleksandar Vučić, gostujući u programu *RTV Pink*, glavni i odgovorni urednik prorežimskog tabloida *Informer* Dragan J Vučićević najavio je da „gej parada neće biti održana zbog bezbednosne situacije u zemlji“ i da je to zvanična odluka. „Ovo nije trenutak za Evroprajd! On je otkazan do daljnjeg, jer za njega nije trenutak. Preti nam ozbiljna opasnost od rata i to je tema od koje zavisi naša sudbina!“³¹

Nakon toga, uz objavljivanje informacije da će dosadašnja premijerka ponovo biti mandatarka Vlade Republike Srbije, predsednik Republike Srbije, Aleksandar Vučić saopštio je da Evroprajd neće biti održan, jer će ga Vlada zabraniti zbog nepovoljne bezbednosne situacije u zemlji, Kosova, Otvorenog Balkana...

Kasnije, dopunio je svoj stav izjavom da se „Evroprajd neće održati makar me zvao i Džozef Bajden lično“, nakon čega su usledile i reakcije predstavnika SAD i Evropske unije da su „slobode mirnog okupljanja i izražavanja suštinske komponente zdrave demokratije“.

U međuvremenu, organizatori Evroprajda su se oglasili i saopštili da Evroprajd nije otkazan, jer to mogu da učine samo oni, a ne država, a na ovo su reagovale i brojne organizacije i političke stranke. Nepobitna činjenica je, takođe, da bi zabrana

²⁹ <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/vladika-nikanor-javno-prozivao-premierku-brnabic-zbog-evroprajda-video/> [pristup: 1. rujna 2022.].

³⁰ <https://twitter.com/dasezna/status/1559138756497637376> [pristup: 1. rujna 2022.].

³¹ <https://informer.rs/vesti/politika/728528/evroprajd-evroprajd-otkazan> [pristup: 1. rujna 2022.].

Prajda bila novo kršenje Ustava Republike Srbije, poput ranijih presuda Ustavnog suda koje zabrane Prajda iz 2011, 2012. i 2013. godine proglašavaju neustavnima.

Primeri medijske hajke prema Drugosti je bezbroj, svakodnevno svedočimo novim. Ipak, za kraj ovog dela rada, izdvojile smo dva citata sa društvenih mreža beogradske dramaturškinje i profesorke Biljane Srbljanović, dokazane prijateljice i podržavateljke LGBTQ zajednice i kume jednog od beogradskih prajdova prethodnih godina.

Prvi komentar, možda i najbolje, opisuje trenutak i proces proganjanja, diskriminacije i verbalnog nasilja prema LGBTQ zajednici:

„Ovo kroz šta prolaze pripadnici LGBTQ zajednice poslednjih nedelja i meseci je pravo zlo. Verbalno nasilje i otvorena, a nesankcionisana najava fizičkog nasilja, ponižavanje, pretnje, difamiranje, vređanje, medijsko pružanje prostora siledžijama i diletantima da se nad LGBTQ osobama izivljavaju, a pod izgovorom slušanja „druge strane“ je nepodnošljivo“.³²

Drugi komentar mogao bi poslužiti kao edukativno štivo i medijima, ali i državi, pa i svima koji bi nešto želeli da kažu na temu održavanja Prajda:

„Otkazati, zabraniti, odložiti Europrajd je čak i nemoguće – jer nije u pitanju samo jedna *šetnja*, u pitanju je desetine i desetine kulturnih, umetničkih, edukativnih, stručnih i debatnih programa: izložbe, predstave, razgovori u okviru zajednice i van nje, na sve važne teme koje se tiču LGBTQ identiteta, zatim, koncerti, performansi, scenski događaji, premijere, radionice, medijski sadržaji, potom stotine već kupljenih avio-karata, plaćenog smeštaja za učesnike i turiste, transport scenografija, opreme, plaćanje osiguranja, višemesečni (čak i višegodišnji) rad umetnika i saradnika iz cele Evrope na programu osmišljenom upravo za beogradski Europrajd, sve ovo je nemoguće otkazati i poništiti... ...Čak i da se otkáže samo ta *šetnja*, taj simbol ljudskosti i dostojanstva LGBTQ osoba, a sve ostalo održi – bilo bi poražavajuće i strašno tužno. Prajd se zove prajd, jer je ponos suprotan stidu. Kada nevinim ljudima neprestano namećete osećaj da su manje vredni, da o sebi treba da ćute, da se kriju, da se sebe stide, da sramota biti 'to', kako

³² <https://javniservis.net/komentar/biljana-srbljanovic-bolest-drustva/> [pristup: 4. rujna 2022.].

uvredljivo vole da kažu, strahovit napor je potreban da se opresiji suprotstavi. Nije Parada ponosa smotra seksualnih praksi, ona je procesija ugroženih i diskriminiranih ljudi, koje društvo uporno primorava na sram, a koji – tek kada se okupe u grupu, u zajednicu, u protesnu šetnju tog jednog dana, imaju snage da brane svoje dostojanstvo. Zato je ponos, ponos u zajedništvu, ponos a ne stid³³.

Tokom sedmica neizvesnosti da li će se najavljeni i od strane Vlade Republike Srbije i zvanično podržani prajd u Beogradu zaista i održati, sem jezika mržnje koji je dominirao društvenim mrežama i pojedinim medijima, mogli su se čuti i glasovi podrške, prevashodno civilnih organizacija, aktivista i aktivistkinja, pojedinih predstavnika akademske zajednice, no ono što je bilo dominantno jeste da je zapravo većina građana i građanki ćutala i posmatrala, kao i ona gore pomenuta „starija gospođa sede kose skupljene u punđu“ dok su nasilnici napadali gej aktivistu.

5. ZAKLJUČAK

Aktuelni trenutak u kom je pisan ovaj rad, nametnuo je da problematizujući odnos društva prema Drugosti, pišemo o položaju LGBTQ zajednice. Nimalo lako, analizirajući medijske tekstove i objave na društvenim mrežama o diskriminaciji LGBTQ osoba i (ne)održavanju zakazanog Evroprajda, predstavljale smo niz primera eklatantnog govora mržnje koji je bio svojevrsni poziv na nasilje prema osobama drugačije seksualne orijentacije.

Od sramnih obraćanja crkvenih velikodostojnika i urednika režimskog tabloida, preko (ne)očekivanog saopštenja predsednika Republike da Evroprajd neće biti održan, a sve to uz objavljivanje da će aktuelna premijerka Ana Brnabić (autovana lezbejka, prim. aut) ponovo biti mandatarica za sastav naredne Vlade Republike Srbije, i odgovora organizatora Evroprajda da manifestaciju mogu da otkazu samo oni koji su je i zakazali, to jest, organizatori, do najave visokih zvaničnika Evropske unije i regiona koji su najavili svoj dolazak na Evroprajd iako je država zabranila događaj, možda je i najbolja slika lošeg, neizvesnog i nedefinisanog, a, samim tim, i

³³ <https://javniservis.net/komentar/biljana-srbljanovic-u-ime-ponosa/> [pristup: 4. rujna 2022.].

MRŽNJA PREMA DRUGIMA – ANALIZA SLUČAJA PARADE PONOSA U BEOGRADU 2022. GODINE
veoma opasnog položaja koji imaju pripadnice i pripadnici LGBTQ zajednice, kao sigurno jedne od najosetljivijih, ali i najugroženijih grupa u Republici Srbiji.

U momentu zaključenja ovog rada³⁴, nemamo informaciju da li će (i u kom obliku) Evroprijd biti održan u Beogradu 17. 9. 2022. godine.

Svedočimo sa jedne strane ekspanziji govora mržnje, diskriminacije, direktnog i verbalnog i fizičkog nasilja usmerenog ka osetljivim grupama, a sa druge strane upadljivom ćutanju velike većine građanki i građana, koji se ponašaju kao da ih se to ne tiče. Zašto je tako lako predati se ćutnji? Šta je ono što omogućava širenje *kulture mržnje*, što se vrlo često posmatra letargično i ćutke, gotovo anestetizirano? Da li tišina posledica straha za sopstvenu egzistenciju?

Možda je problem u *bezličnom konformizmu* ili je u pitanju *moralno slepilo*? Čini nam se da bismo sve najlakše objasnili dominacijom *konformističke apatije ili egocentrizma* u društvu.

Svesna ili ne te činjenice, svaka osoba je barem nekad u životu bila izložena nekom obliku diskriminacije, podređenosti i/ili poniženja, a samim tim bila i u poziciji Drugog/Druge i osetila Drugost. Očekivalo bi se, baš zbog toga, da će empatija Većine prema Manjini i solidarnost sa svima koji u sebi nose Drugost biti na mnogo višem nivou, ali svedočimo da to nije slučaj. Ipak, verujemo da je moguće postići viši stepen razumevanja Drugosti, a mediji svakako u tom procesu imaju jednu od najvažnijih uloga. Samo na taj način može otpočeti promena koja je neophodna svetu u kojem živimo.

Visoki stepen zaštite ljudskih prava svakog građanina i svake građanke bez obzira na bilo koje njihovo svojstvo, opredeljenje, pripadnost bilo kojoj grupaciji ili seksualnu orijentaciju morao bi biti postulat svakog demokratskog, građanskog i savremenog društva, a unapređenje položaja pripadnica i pripadnika osetljivih grupa prevashodni zadatak. Jednom stečena prava moraju biti garantovana ustavom i zakonima, ali i njihovom doslednom primenom, a merama afirmativne akcije država mora činiti sve da omogući ne samo bezbednost, nego i jednake šanse i nesmetan život svim svojim građankama i građanima. Odnosom većine prema

³⁴ Rok za predaju rukopisa je 5. rujna 2022. godine.

M. Miloš, V. Kuzelj, L. Mikac & S. Cindori (ur.)

LJUDSKA PRAVA I PITANJE IDENTITETA

manjini pokazuje se stanje u društvu, kao i opredeljenost države u odnosu na ljudska prava pojedinki i pojedinaca, ali i svih socijalno ranjivih grupa.